

U 55/2009 vp

**Valtioneuvoston kirjelmä Eduskunnalle ehdotuksesta
neuvoston puitepäätökseksi (oikeus tulkkaukseen ja
käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä)**

Perustuslain 96 §:n 2 momentin mukaisesti lähetetään Eduskunnalle Euroopan yhteisöjen komission 8 päivänä heinäkuuta 2009 tekemä ehdotus neuvoston puitepäätökseksi oikeu-

desta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä sekä ehdotuksesta laadittu muistio.

Helsingissä 10 päivänä syyskuuta 2009

Oikeusministeri *Tuija Brax*

Lainsäädäntöjohtaja Asko Välimaa

OIKEUSMINISTERIÖ

MUISTIO EU/2009/1066
4.9.2009**EHDOTUS NEUVOSTON PUITEPÄÄTÖKSEKSI OIKEUDESTA TULKKAUKSEEN JA KÄÄNNÖKSIIN RIKOSOIKEUDELLISISSA MENETTELYISSÄ****1 Yleistä**

Euroopan yhteisöjen komissio on 8 päivänä heinäkuuta 2009 tehnyt Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 31 artiklan 1 kohdan c alakohdan nojalla ehdotuksen (KOM(2009) 338 lopullinen) neuvoston puitepäätökseksi oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä. Puitepäätöksellä määritettäisiin oikeutta tulkkaukseen ja käännöksiin koskevat vähimmäisvaatimukset, joita olisi sovellettava rikosoikeudellisissa menettelyissä koko Euroopan unionin alueella.

Ehdotus on tarkoitettu ensimmäiseksi askeleeksi sarjasta toimenpiteitä, jotka korvaisivat komission vuonna 2004 tekemän ehdotuksen neuvoston puitepäätökseksi eräistä rikosoikeudellisissa menettelyissä Euroopan unionin alueella noudatettavista oikeuksista (KOM(2004) 328, 28.4.2004), joka perutaan neuvostolle ja Euroopan parlamentille annettun ilmoituksen jälkeen. Kyseisestä ehdotuksesta informoitiin eduskuntaa kirjelmällä U 43/2004, josta lakivaliokunta antoi lausunnon LaVL 17/2004 vp. Ehdotuksesta ei päästy yhteisymmärrykseen huolimatta kolme vuotta jatkuneista neuvotteluista neuvoston työryhmässä, ja ehdotus hylättiin kesäkuussa 2007 OSA-neuvostossa käytyjen tuloksettomien keskustelujen jälkeen. Komission tarkoituksena on, että nyt annettu ehdotus olisi osa kattavaa lainsäädäntöpakettia, jonka tarkoituksena on vahvistaa rikosoikeudellisissa menettelyissä Euroopan unionin alueella noudatettavia oikeuksia koskevat vähimmäisvaatimukset.

Puheenjohtajavaltio Ruotsi on 1 päivänä heinäkuuta 2009 tehnyt ehdotuksen epäillyn ja syytetyn oikeuksia koskevan jatkotyön pohjaksi tarkoitetuksi toimenpidesuunnitelmaksi (jäljempänä tietkartta,

11457/09 DROIPEN 53 COPEN 120), joka myöhemmin on muutettu neuvoston päätöslauselmaksi. Tiekartta sisältää toimenpiteitä, joihin epäillyn ja syytetyn oikeuksien edistämiseksi tulee ryhtyä. Komissiota pyydetään antamaan ehdotuksia tietkartassa luetelluista epäillyn tai syytetyn oikeuksista, joita ovat seuraavat: oikeus tulkkaukseen ja käännöksiin, oikeus saada tietoa oikeuksistaan ja syytteestä, oikeus oikeusapuun ja oikeudelliseen neuvontaan, oikeus siihen, että vapaudenmenetyksestä ilmoitetaan sukulaisille, työnantajille ja konsuliviranomaisille sekä haavoittuville henkilöille tarkoitettuja erityisiä suojatoimenpiteitä. Komissiota pyydetään myös laatimaan vihreä kirja oikeudesta vapaudenmenetyksen perusteiden tarkistamiseen.

Puheenjohtajavaltio Ruotsi on lisäksi 15 päivänä heinäkuuta 2009 tehnyt ehdotuksen neuvoston päätöslauselmaksi käytännön toimenpiteistä, joilla edistettäisiin tulkkausta ja käännöksiä rikosoikeudellisissa menettelyissä koskevien oikeuksien täytäntöönpanoa jäsenvaltioissa (12116/09 DROIPEN 66 COPEN 139). Ehdotuksen tarkoituksena on täydentää tulkkausta ja käännöksiä koskeva puitepäätöstä.

2 Pääasiallinen sisältö*Ehdotus puitepäätökseksi*

Ehdotuksen 1 artiklan mukaan puitepäätöksen soveltamisala kattaa rikosoikeudellisissa menettelyissä epäillyn asemassa olevan henkilön oikeuden tulkkaukseen ja käännöksiin siitä hetkestä lähtien kun hänelle on ilmoitettu, että hänen epäillään syyllistyneen rikokseen aina lainvoimaisen tuomion antamiseen asti. Puitepäätöksen soveltamisalaan kuuluu

myös eurooppalaisen pidätysmääräyksen täytäntöönpanomenettely (European Arrest Warrant cases).

Artikla 2 sisältää peruseriaatteet epäillyn oikeudesta tulkkaukseen. Artiklan 1 kohdan mukaan epäillyllä on oikeus tulkkaukseen rikosasian käsittelyn esitutkinta- ja tuomioistuinvaiheissa oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden turvaamiseksi. Oikeus tulkkaukseen koskee 1 kohdan mukaan esimerkiksi poliisi kuulusteluja, suullisia käsitteitä ja tuomioistuimissa sekä epäillyn ja hänen asianajajansa tai oikeusavustajansa välisiä tarpeellisia tapaamisia. Artiklan 2 kohdan mukaan oikeus tulkkaukseen koskee myös, sikäli kuin se on tarpeellista, epäillyn saamaa oikeudellista neuvontaa. Artiklan 3 kohdan mukaan jäsenvaltioilla tulee olla menettely sen varmistamiseksi, että epäilty ymmärtää ja puhuu rikosoikeudellisessa menettelyssä käytettävää kieltä. Artiklan 4 kohdan mukaan epäillyllä tulee olla mahdollisuus valittaa päätöksestä, jolla on todettu, ettei epäilty tarvitse tulkkausapua. Artiklan 5 kohdassa todetaan, että oikeus tulkkaukseen koskee lisäksi kuulo- tai puhevammasta kärsiviä epäiltyjä. Lisäksi artiklan 6 kohta takaa henkilölle oikeuden tulkkaukseen eurooppalaisen pidätysmääräyksen täytäntöönpanomenettelyssä.

Artiklan 3 ensimmäisen kohdan mukaan epäillyllä, joka ei ymmärrä menettelyssä käytettävää kieltä, on oikeus käännöksiin olennaisista asiakirjoista oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden varmistamiseksi. Artiklan 2 kohdassa olennaisiin asiakirjoihin on katsottu kuuluvan ainakin mahdollinen vangitsemis- tai pidätysmääräys, haaste/syytekirjelmä, olennaiset asiakirjatodisteet ja tuomio. Artiklan 3 kohdan mukaan epäilty tai hänen asianajajansa tai oikeusavustajansa voi pyytää myös muiden asiakirjojen kääntämistä, mukaan lukien asianajajan tai oikeusavustajan kirjallisesti laatima oikeudellinen neuvonta. Artiklan 4 kohdassa jäsenvaltioille luodaan velvollisuus huolehtia siitä, että päätöksestä kieltäytyä kääntämästä 2 kohdassa tarkoitettuja asiakirjoja on mahdollisuus valittaa. Artiklan 5 kohdan mukaan eurooppalaisen pidätysmääräyksen täytäntöönpanomenettelyssä pidätysmääräys tulee kääntää luovutettavaksi pyydetyn henkilön ymmärtämälle kielelle.

Artiklassa 4 säädetään jäsenvaltion velvollisuudesta vastata 2 ja 3 artiklan mukaisista tulkkauksesta ja käännöksistä aiheutuvista kustannuksista.

Artiklassa 5 on säännökset tulkkauksen ja käännösten laadun turvaamisesta. Artiklan mukaan on varmistettava, että tulkkaus ja käännökset mahdollistavat epäillyn käyttäen oikeuksiaan täysimääräisesti. Jäsenvaltioilta edellytetään tuomareiden, epäiltyjen asianajajien ja oikeusavustajien sekä tuomioistuinhenkilökunnan koulutuksesta huolehtimista sen varmistamiseksi, että epäilty kykenee ymmärtämään rikosoikeudellisen menettelyn kulun.

Artiklan 6 mukaan tällä puitepäätöksellä ei rajoiteta Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksessa tai minkään jäsenvaltion laissa turvattuja oikeuksia tai menettelyllisiä takeita eikä poiketa niistä, jos ne tarjoavat puitepäätöstä korkeatasoisempaa suojelua.

Artikla 7 koskee puitepäätöksen kansallista täytäntöönpanoa. Jäsenvaltioiden tulisi saattaa puitepäätös kansallisesti voimaan 24 kuukauden kuluessa puitepäätöksen julkaisemisesta virallisessa lehdessä.

Artikla 8 koskee komission velvollisuutta antaa kertomus puitepäätöksen täytäntöönpanosta Euroopan parlamentille ja neuvostolle ja artikla 9 puitepäätöksen voimaantuloa.

Ehdotus tulkkausta ja käännöksiä koskevaksi päätöslauselmaksi

Ehdotettu päätöslauselma on tarkoitettu luettavaksi yhdessä edellä mainitun tulkkausta ja käännöksiä koskevan puitepäätösehdotuksen kanssa. Päätöslauselmassa ehdotettujen toimien tavoitteena on asianmukaisten ja toimivien tulkkausta ja käännöksiä rikosoikeudellisissa menettelyissä koskevien kansallisten normien kehittäminen. Ehdotetut toimenpiteet koskevat muun muassa tulkkien ja kääntäjien koulutusta sekä tulkkien ja kääntäjien akkreditointi-/virallistamisjärjestelmän ja rekisteröintijärjestelmän luomista.

Ehdotuksen mukaan jäsenvaltioiden olisi varmistettava akkreditoituja ja virallisia tulkkeja ja kääntäjiä edustavien ammatillisten järjestöjen olemassaolo (kohta 5). Jäsenvaltioiden olisi myös varmistettava, että on olemassa akkreditointi-/virallistamisjärjestelmä

tulkkeja ja kääntäjiä varten, jotka voidaan palkata työskentelemään rikosoikeudellisissa menettelyissä (kohta 9). Jäsenvaltioiden olisi lisäksi varmistettava, että rikosoikeudellisissa menettelyissä yksinomaan akkreditoituidut/viralliset tulkit ja kääntäjät voisivat suorittaa tulkkauksia ja käännöksiä Euroopan unionin virallisten kielten välillä (kohta 15). Päätöslauselmassa ehdotetaan myös etäyhteyden käyttöä ja käytännesääntöjen laatimista koskevia toimenpiteitä.

3 Vaikutus Suomen lainsäädäntöön

Ehdotus puitepäätökseksi

Rikoksesta epäillyn ja syytetyn oikeudesta tulkkauksiin ja käännöksiin säädetään esitutkintalaissa (449/1987) ja laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997). Esitutkintalain 37 §:n 3 momentin mukaan muulla kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisellä kuultavalla on esitutkinnassa oikeus maksuttomaan tulkkiin, jollei esitutkintaviranomainen itse huolehdi tulkkauksesta. Viranomaisen on viran puolesta huolehdittava tulkkausarpeen täyttämistä. Tulkkaus on vastaavalla tavalla järjestettävä silloin, kun se kuuluttavan aisti- tai puhevian takia on tarpeen. Esitutkintalain 39 §:n 1 momentin mukaan kuulustelu on laadittava kuulustelupöytäkirja kuulusteltavan käyttämällä kielellä.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 a luvun 2 §:n 3 momentin mukaan muulla kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisellä vastaajalla sekä asianomistajalla syyttäjän ajamassa rikosasiassa on oikeus maksuttomaan tulkkaukseen rikosasian käsittelyssä. Tuomioistuimen on viran puolesta huolehdittava tulkkauksesta tai tulkin kutsumisesta. Mitä tulkkauksesta säädetään, soveltuu myös tuomion ja päätöksen käännökseen.

Rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä annetun lain (1286/2003, EU-luovuttamislaki) 21 §:n 2 momentin mukaan luovuttamisasian valmistelussa luovutettavaksi pyydetyille tehtävät ilmoitukset ja tiedustelut on tehtävä luovutettavaksi pyydetyin ymmärtämällä kielellä. Lain 25 §:n mukaan luovuttamisasian käsitte-

lyssä käräjäoikeudessa noudatetaan soveltuvin osin, mitä rikosasiain käsittelystä käräjäoikeudessa säädetään.

Voimassa oleva lainsäädäntö täyttää suurelta osin puitepäätösehdotuksen vaatimukset oikeutta tulkkaukseen ja käännöksiin sekä niiden maksuttomuutta koskevien säännösten osalta. Tuomion tai päätöksen kääntämistä lukuun ottamatta lainsäädännössämme ei kuitenkaan ole nimenomaisia säännöksiä rikosoikeudellisissa menettelyissä käännettävistä asiakirjoista. Lainsäädäntöömme ei myöskään sisälly menettelyllisiä säännöksiä tulkkauksen tai käännösten tarpeen selvittämisestä eikä valitusmahdollisuudesta tulkkausta tai käännöksiä koskevan kielteisen päätöksen jälkeen.

Ehdotus tulkkauksia ja käännöksiä koskevaksi päätöslauselmaksi

Päätöslauselmassa ehdotetaan käytännön toimenpiteitä tulkkausta ja käännöksiä koskevien oikeuksien tehokkaan soveltamisen edistämiseksi, mutta osalla ehdotuksista olisi myös laajoja lainsäädännöllisiä vaikutuksia.

Tulkki- ja kääntäjien osalta ei näyttäisi tällä hetkellä olevan päätöslauselmaehdotuksen edellyttämää rikoslakiin ja rikosprosessioikeuteen sekä poliisi-, tuomioistuin- ja vankeilakäytäntöön liittyvää koulutusta. Lainsäädännössä ei ole asetettu rikosoikeudellisissa menettelyissä käytettävälle tulkille tai kääntäjälle pätevyysvaatimuksia. Voimassa olevan lain mukaan viranomainen voi myös itse huolehtia tulkkaamisesta, jos sillä on tähän riittävät kielelliset resurssit. Suomessa ei myöskään ole päätöslauselmassa ehdotettua oikeudellisten tulkki- tai kääntäjien auktorisointi- tai rekisteröintijärjestelmää.

Suomessa on käytössä auktorisoitujen kääntäjien järjestelmä (laki auktorisoiduista kääntäjistä 1231/2007 ja valtioneuvoston asetus auktorisoiduista kääntäjistä 1232/2007). Opetushallitus vastaa auktorisoidun kääntäjän tutkintojärjestelmän ylläpidosta, kehittämisestä sekä auktorisoidun kääntäjän tutkinnon toimeenpanon valvonnasta. Auktorisoidun kääntäjän tutkinnosta annetaan todistus ja tutkinnon toimivuuden seuranta ja suoritettuja tutkintoja koskevien tietojen säilyttämistä varten on auktorisoitujen kääntäjien

tutkintorekisteri. Päätöslauselmaehdotus edellyttäisi nykyisen auktorisoidun kääntäjän tutkintojärjestelmän muuttamista tai mahdollisen uuden järjestelmän luomista.

Opetusministeriö on selvittänyt oikeustulkkauksen koulutustarpeita vuonna 2008 valmistuneessa asiantuntijaraportissa (Oikeustulkkauksen selvityshankkeen asiantuntijaryhmän raportti opetusministeriölle 12.6.2008). Selvitysraportissa ehdotetaan kattavan oikeustulkkausjärjestelmän laatimista, jossa huomioitaisiin oikeustulkkaukseen liittyvät erityistarpeet, kuten koulutus, virallistaminen, rekrytointi, tilastointi, teknologiakehitys, työolot ja yhteistyö. Opetusministeriö arvioi syksyllä 2009 selvityshankkeen jatkotoimenpiteet.

4 Ahvenanmaan toimivalta

Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) 27 §:n 23 kohdan mukaan lainkäyttöä ja esitutkintaa koskevat asiat kuuluvat valtakunnan toimivaltaan.

5 Ehdotusten vaikutukset

Puitepäätöksen tavoitteena on parantaa sellaisten rikoksesta epäiltyjen ja syytettyjen asemaa rikosoikeudellisissa menettelyissä, jotka eivät ymmärrä tai puhu menettelyssä käytettävää kieltä. Puitepäätöksen mukaisten oikeuksien vähimmäisvaatimustasosta sopiminen helpottaisi vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamista jäsenvaltioiden välillä.

Ehdotetussa muodossaan puitepäätöksellä ja päätöslauselmalla olisi merkittäviä kustannusvaikutuksia. Ehdotukset lisäisivät tulkkauksesta ja kääntämisestä rikosoikeudellisissa menettelyissä aiheutuvia kustannuksia, etenkin esitutkintavaiheessa. Tulkkien ja kääntäjien koulutusrakenteiden kehittäminen sekä akkreditointijärjestelmän luominen vaatisivat merkittäviä taloudellisia varoja.

6 Toisten jäsenvaltioiden kannat

Neuvoston työryhmässä jäsenvaltiot ovat suhtautuneet ehdotukseen yleisellä tasolla myönteisesti.

7 Instituutioiden kannat

Euroopan parlamentti ei ole vielä käsitellyt ehdotusta.

8 Ehdotusten kansallinen käsittely ja käsittely Euroopan unionissa

Ehdotuksia on käsitelty oikeus- ja sisäasiat jaoston (jaosto 7) poliisi- ja rikosoikeudellista yhteistyötä käsittelevän alajaoston kirjallisessa menettelyssä.

Neuvoston työryhmä on käsitellyt ehdotusta tiekarttaa koskeväksi päätöslauselmaksi 9.7.2009 sekä ehdotusta puitepäätökseksi 29.—30.7.2009.

9 Valtioneuvoston kanta

Valtioneuvosto suhtautuu ehdotuksiin lähtökohtaisesti myönteisesti. Rikosprosessuaalisilla oikeusturvatakeilla lisätään jäsenvaltioiden luottamusta toistensa järjestelmiin ja sitä kautta luodaan paremmat edellytykset päätösten ja tuomioiden vastavuoroiselle tunnustamiselle. Valtioneuvosto suhtautuu myönteisesti siihen, että unionin tasolla laaditaan vähimmäissäännöt, joilla turvataan epäillyn tai syytetyn oikeus tulkkaus- ja käännösapuun.

Neuvotteluissa tulee kuitenkin pyrkiä huolehtimaan siitä, että ehdotetut menettelyt ovat tarkoituksenmukaisia ja riittävän joustavia, jotta sääntelyn raskaudesta aiheutuvat haitat eivät muodostuisi saavutettavia hyötyjä suuremmiksi. Joustavuudella olisi pyrittävä myös siihen, että ehdotuksista aiheutuvat kustannukset eivät muodostuisi liian suuriksi. Tämä tulee ottaa huomioon esimerkiksi puitepäätösehdotukseen sisältyvien tulkkaus- tai käännöstarpeen selvittämistä koskevien menettelysäännösten osalta sekä siltä osin kuin päätöslauselmassa ehdotetaan, että rikosoikeudellisissa menettelyissä tulkkauksessa ja käännöksissä Euroopan unionin virallisten kielten välillä voitaisiin käyttää ainoastaan akkreditoituja tulkkeja ja kääntäjiä.